

Azon a hajdani irodalmi esten, a költő versmondását hallgatva fogalmazódott meg bennem a jelző, melyet költészetének lényegének, központi magvának vélek ma is: Pilinszky misztikus költő. Pilinszky úgy mondta a verseit, mint egy angyali jelenség. Versmondása költészetének leglényegét éreztettem meg velem: ha van huszadik századi misztikus költészet, akkor Pilinszkyé az.

Azóta költészetének jellemzésére többen – Weöres, Cs. Szabó László, Radnóti Sándor és mások is – leírták ezt a szót.

Pilinszky hangját, versmondását hanglemezek őrzik. Ezeket a lemezeket én is megvásároltam és őrzöm. De még nem hallgattam meg őket.

Amíg belülről hallom a hangját, amíg annak a régi irodalmi estnek az emléke él bennem, addig nem akarom „lefedni” Pilinszky eleven versmondását a gép, a technika konzervált hangjával.

(1986. X. 28.)

BERTHA BULCSU

A szürke télikabát

Múltkoriban a Radnóti Színpad jóvoltából együtt szerepeltünk az Angelikában egy irodalmi esten Lázár Ervinnel, Gyurkovics Tiborral, Szakonyi Károllyal, Vathy Zsuzsával, Garai Gáborral, Kálnokyval és másokkal. Lázárral egy asztalnál ültünk, a szünetben virslit ettünk és vörösbort ittunk rá. Napi irodalmi tébolyokról folyt a szó, de ahogy Lázár Ervinre pillantottam, eszembe jutott Pista bácsi, az édesapja. Körülbelül így nézett ki az „öreg”, amikor Ervinnel Pécsen megismerkedtünk. Ebből is látszik, hogy több mint húszéves történettel hozakodom most elő a legendaképzés minden szándéka nélkül.

Bár Lázárnak s Pécsen szinte valamennyi szereplőmnek már akkor, jelen időben is legendája volt. Azért emlegetem ennyit Lázárt, mert a történetem főszereplője egy télikabát, amiben Ervin, félbehagyva az egyetemet, 1957–58 táján megérkezett Pécsre, és beállt az újsághoz munkatársként. Ez a hosszú, kopott és gyűrött kabát már a megérkezés pillanatában apróbb bonyodalmakat okozott. Később a szerkesztőségi szobánk fogasán lógott nyáron át, majd télen is, mert Lázár új télikabátot vett. A régiről megfelejtkezett, mint annyi másról az életben. Sorsára hagyta a fogason, de a télikabát mindig újabb eseményeket indukált.

A hajdani Esti Pécsi Naplónál, majd a Dunántúli Naplónál egyszerre több író is dolgozott. A Jelenkor című irodalmi folyóiratnál ez már természetesnek tűnt. Nagy örömeinkre ott Csorba Győzővel „szerkeszthettünk” együtt, s minden tanácskozás, szerkesztőbizottsági ülés humorral átítatott ünnepségfélével jelentett.

Az Esti Pécsi Naplónál, ahol Bocz József volt akkor a főszerkesztő, hosszú ideig egy rovatban dolgoztunk Lázár Ervinnel és Rab Ferencsel, később Hallama Erzsébettel is. Rab Ferenc zseniális újságíró és életművész volt akkoriban. Ahogy hallom, ma is az, élemedettebb változatban.

Életünk, mai szemmel, akkor szegénységből és újságírói robotból állt. Rab Feri kivételével valamennyien albérletben laktunk, a fizetésünkből soha nem jöttünk ki. Az Esti Pécsi Naplónál a munkaidő reggel hétkor kezdődött. Minden reggel hétkor leültünk a szerkesztőségben az írógéphez, és nyolcig megírtunk egy riportot, színházi kritikát vagy tudósítást. Hárman csináltuk meg mindennap a kettes oldalt, amit a kultúrára szántak. Fél kilenckor lapzártá volt. Kilenckor már a Nádor kávéházban ültünk, vagy a Tacskó Mackó nevezetű eszpresszóban, ami nagyon közel esett a nyomdához. Hetenként egyszer a mozi sajtóvetítése reggel kilenckor kezdődött. Ezt mint rovatvezető én ültem végig, s a nyomdában, a metőr asztala mellett állva írtam meg a másfél oldalas kritikát. Amikor az első oldalt

befejeztem, a nyomdász kihúzta a gépből a papírt, és elkezdte szedni. Ha elfelejtettem az utolsó mondat végét, át kellett mennem a gépterembe, megnézni, hogy folytatni tudjam. Amikor a legutolsó mondatot leírtam, már csak ez az egy oldal volt nyitva, a többi ólomköpenyben fölszerelve állt a rotációs gépen. A nyomdából átmentem a Nádorba, s éppen csak megittam egy üveg sört, a rikkancsok már árulni kezdték a téren az Esti Pécsi Napló első példányait. Ilyenkor általában déli tizenkét óra volt. Ebéd után elmentünk fölvenni egy riportot, amit a következő nap reggelén írtunk meg. Így éltünk évekig, mégis szívesen. Talán boldogan?

Reggelente másfél órán keresztül rendkívül nagy feszültségben dolgoztunk, mert 7-től fél 9-ig kellett létrehoznunk a ránk bízott újságot, s esetleg híreket adnunk a belpolitikai oldalakra is. Igyekeztünk jól írni, érdekesen, lehetőleg jobban, mint a szomszédos rovatokban dolgozó kollégáink. Tárgyunkra összpontosítva, agyunkat lázasra hajszolva vertük az írógépet. Ennél a lapnál gyorsan kellett dolgozni, s mi ezen a gyorsaságon belül kísérleteztünk a maradandósággal. Mindhiába, újságunk és írásaink naponta csak órákat éltek, aztán a semmibe hulltak. Nevünket mégis megjegyezték az olvasók, s néha úgy tűnt, népszerűek vagyunk a városban.

Ezeket a reggeleket, ha gondolataimat rendezgetve felpillantottam, általában Lázár Ervin szokatlanul hosszú, elnyújtott télikabátján pihent meg a szemem, mely baljós szürkéséget árasztva lógott a fogason. Idegesen vertük az írógépet, s ha valaki beszélgetni próbált, felesleges zajokat keltett, gorombán letorkoltuk. – Persze abszurd és humoros pillanatok is adódtak. Egyszer, emlékszem, Rab Feri nekiült a riportjának, gyorsan, rutinosan dolgozott a kis piros Erika klaviatúráján. Írt már egy féloldalnyi bevezetőt, amikor belelapozott a noteszébe, hogy nevekkel, adatokkal, párbeszédekkel tegye teljessé riportját. De a notesz üres volt. Döbbenet nézte néhány percig a fehér lapokat, aztán elkáromkodta magát, és hozzánk fordult:

– Úgy látszik, tegnap elfelejtettem fölvenni ezt a riportot...

Megírta azért fél kilencre, s jobb lett, mintha valóban fölvette volna.

Fél kilenckor következett az enyhülés. A feszültség hirtelen csökkent, a borzoló idegek megnyugodtak. Kilenc előtt néhány perccel már nevetgélve, anekdotázva ittuk sörünket, kevergettük kávékat a Nádor zöld márványszalai mellett. Egyszer a kilencórai enyhületben mesélte el Ragoncsa János, aki ekkoriban már tördelő, illetve nyomdai szerkesztő volt, de korábban főszerkesztő, hogyan találkozott Lázár Ervinnel először.

Lázárt, aki Budapestről érkezett mint új munkatárs, a titkárnő bejelentette. Ragoncsa kíváncsian várta az új munkatársat, de amikor Lázár az irodába lépett, meghökken. Furcsa, gondolatlan hajzatú, gyűrött ingű, magas, erős fiatalember lépett be az ajtón, hosszú, fél lábszárig érő kopott télikabátban. Mosolygott, köszönt, de Ragoncsa, saját elbeszélése szerint, meghökken, és nem hitte el, hogy Lázár azonos azzal az egyetemi hallgatóval, akit az újsághoz irányítottak. Rászólt:

— Álljon meg, ne jöjjön közelebb! – s mivel az 56-os eseményektől csak másfél évnyi távolságra voltak, óvatosan kihúzta a fiókját, az iratok között megkereste a pisztolyát, s azt marokra fogva tárgyalt tovább. – Tudod – mondta nekem –, a télikabátja miatt volt az egész. Hosszú volt, szürke, gyűrött, úgy nézett ki benne, mint egy szökevény, lengyel hadifogoly vagy internált. Kedvesen, mosolyogva dumált, de egyetlen szavát sem hittem el. Amíg ki nem ment, a fiókban fogtam a revolvert...

Ezen akkoriban rengeteget röhögtünk. Sörözés közben hol Lázár Ervin, hol pedig Ragoncsa Jancsi mesélte el. Lázár nem tudta, hogy Ragoncsa Jancsi a fiókban már a pisztolyát markolja, csak annyit látott, hogy valamivel matat a fiókban és ideges. Ez tetszett neki. – Az egész egyébként jellemző az akkori időkre.

Ha jól emlékszem, késő ősszel meghívtuk a laphoz Ténagy Sándor költőt is munkatársnak. Bizonytalan volt akkoriban a

helyzete, s rábeszéltem Bocz József főszerkesztőt, hogy vegye oda a laphoz. Ténagy Sanyi az újságcsináláshoz akkoriban keveset értett, de jól érezte magát a szerkesztőségben. Amennyire persze egy költő képes a boldogságra. Reggelente lement a büfébe, vett tíz deka parizert, kenyeret vagy zsemlét, s lassan enni kezdett. Rágott, elmélázott, néha felírt egy verssort. Étkezés után papírt fűzött az írógépbe, s a verseit indigóval négy-öt példányban sokszorosította. Amikor ezzel végzett, leveleket írt különböző szerkesztőségekbe, soraihoz három-négy költeményt mellékelve. Amikor valamelyik laptól visszaérkeztek a versei, azokat új borítékba csomagolta, és egy másik szerkesztőség címére küldte el. Ekkor döbbsentem rá, hogy belőlem nem lesz semmi, és Lázárból sem, mert mi egyáltalán nem adminisztráljuk magunkat. Meg nem írt, el nem küldött novellát nem lehet közölni...

Ténagy Sanyi időnként megírt egy hírt, gondosan fogalmazott rövidebb tudósítást, de egyébként nem izgatta magát a lap miatt. A norma közben napi egy riport vagy tudósítás volt. A szerkesztők elképedtek. Beszéltek Sanyival, de kölcsönösen nem értették egymást. Ekkoriban már sejteni lehetett, hogy Ténagy Sanyi hamarosan elhagy bennünket. Azon kezdtünk tűnődni, ez a Sanyi, ha már egyszer nem ír a lapba, valamit azért tehetne értünk. Egy téli reggelen, amikor hármunknak sem volt tíz forintja, Rab Feri pillantása Lázár kopott télikabátjára tévedt. A remény fényei lobbantak fel a szemében.

— A Sanyi eladhatná ezt a kabátot... – mondta.

— Ezt? – kérdezte kételkedve Lázár Ervin, és szomorúan nézte a kabátját.

Fölálltam, leemeltem a fogasról. Szállt belőle a por, s belül a bélésen hajdani pásztorórák nyomai látszottak. Valakik néha leteríthették a szerkesztőségi szoba padlójára, vagy tán a folyosóra is. Kiráztuk belőle a port, amennyire lehetett, aztán vártuk Ténagyot. Amikor megérkezett a büféből s elmélázva rágsálya parizerjeit, Rab Feri megszólalt:

- Te Sanyi, a családban értettek a kereskedelemhez?
- Nem nagyon – mondta Ténagy a parizerekkel küszködve.
- Miért?
- El kellene adni ezt a kabátot. Az Erviné volt.
- Én adjam el? – nézett ránk megrökönyödve.
- Megpróbálhatnád. Kétszáz forintot biztosan adnak érte.
- De hol?
- Az utcán vagy valahol...
- Itt, a pártbizottság előtt?
- Egy kicsit odább talán jobb lenne...

Ténagy Sanyi megette a parizerjét, aztán felállt, a télikabátot megadón a karjára csapta, és elindult vele.

- Nem hiszem, hogy sikerül – mondta az ajtóban, aztán kilépett a folyosóra.

Délután, amikor visszaérkeztünk a szerkesztőségbe, Ténagy Sanyi már az asztalánál ült és a verseit gépelte. A fogásra pillantottunk. A kabát nem volt ott.

- Eladtad? – kérdezte Rab Feri.

- El – mondta közönyösen Ténagy Sanyi –, de csak százhusz forintot adtak érte.

- És hol sikerült?

- Az Aranykerékben, egy piás alak vette meg.

A mi szerkesztőségünkben Ténagy Sanyinak ez volt a legnagyobb újságírói sikere. A pénzzel azonnal elvonultunk a Mária utcába Kiss Lajos bácsihoz, aki valaha a székesegyház kántora volt, s öregségében borméréssel egészítette ki a nyugdíját. A verandán, a sok-sok leander, fikusz és vastag húsú növény árnyékában ültünk asztalhoz. Egy sokac asszony éppen túró és tejfölt hozott. Vettünk belőle, és hagymával, kenyérral megettük. Aztán ittunk egy jóízűt Kiss Lajos bácsi aranyló, gyöngyöző deindoli borából. Lázár Ervin egyszer csak a bor hatására érzélgössé vált és megszólalt:

- A télikabátomat isszátok, piszkok!

(1985. III. 12.)